

УДК 351.741

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.61>

ТАКТИЧНА ДОПОМОГА ПОРАНЕНИМ В ПОЛЬОВИХ УМОВАХ: НОРМАТИВНА ТА ПРАКТИЧНА СКЛАДОВІ НАВЧАННЯ

Мислива О.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-0122-5102*

Завістовський О.Д.,

*старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-0122-5102*

Тінін Д.Г.,

*старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
ORCID: 0000-0002-8593-1706*

Мислива О.О., Завістовський О.Д., Тінін Д.Г. Тактична допомога пораненим в польових умовах: нормативна та практична складові навчання.

У статті досліджено негативні чинники, які впливають на якість службово-бойової діяльності сектору безпеки і оборони, зокрема, працівників правоохоронних органів та військовослужбовців, яких об'єднує діяльність із забезпечення національної безпеки, складовою якою є публічна безпека, під час воєнного стану. Визначено окремі шляхи удосконалення законодавства та освітнього процесу в сфері надання екстреної допомоги постраждалим та уніфікації в Україні алгоритмів тактичної польової допомоги (ТССС) для представників «мілітарних» професій.

Зазначається, що в умовах воєнного стану в державі є дуже нагальна необхідність оволодіння діями, їх послідовністю та обсягом надання долікарської само- та взаємодопомоги в зонах прямої та непрямой загрози та на етапі евакуації, насамперед силами сектору безпеки і оборони. Важливим і відкритим залишається питання нормативного врегулювання тактики спільного несення служби різними органами та підрозділами в умовах воєнного стану, а також уніфікації підготовки з тактичної медицини для її подальшого впровадження в службово-бойову діяльність.

Зроблено висновок, що на рівні профільного законодавства доцільно:

– роз'яснити поняття «інші особи», які зобов'язані надавати домедичну допомогу, передбачене ч. 1 ст. 12 Закону України «Про екстрену медичну допомогу», враховуючи специфіку їх діяльності, що дозволить більш чітко та коректно регламентувати службу військових та правоохоронних органів, зокрема Національної гвардії України, Державна прикордонна служба України, Державна спеціальна служба транспорту, Служба безпеки України, представники добровольчих формувань територіальних громад чи громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону та територіальних Сил оборони щодо надання домедичної допомоги особам, які перебувають у надзвичайних ситуаціях як у зв'язку із застосуванням заходів примусу, так і з обов'язковістю проходження ними підготовки та підвищення кваліфікації;

– визначити та врегулювати на законодавчому рівні міжнародні рекомендації щодо алгоритмів надання допомоги під обстрілом (GUF) та алгоритмів тактичної польової допомоги (TFC) відповідно до рекомендацій ТССС та уніфікувати підготовку представників сил безпеки і оборони;

– розробити механізм атестації та порядок залучення відповідних інструкторів тактичної польової допомоги (ТССС) до навчального процесу представників сектору безпеки і оборони.

Ключові слова: службово-бойова діяльність, домедична допомога, тактична допомога в умовах бойових дій, TCCC,CLS.

Myslyva O.O., Zavistovskyi O.D., Tinin D.G. Tactical assistance to the wounded in the field: normative and practical components of training.

The article examines the negative factors that affect the quality of service and combat activities of the security and defense sector, in particular, law enforcement officers and military personnel, who are united by activities to ensure national security, a component of which is public safety, during martial law. Separate ways of improving legislation and the educational process in the field of providing emergency aid to victims and unifying tactical field aid algorithms (TCCC) for representatives of «military» professions in Ukraine have been identified.

It is noted that during the state of war in the country, there is a very urgent need to master the actions, their sequence and the volume of providing pre-medical self- and mutual aid in areas of direct and indirect threat and at the stage of evacuation, primarily by the forces of the security and defense sector. The issue of regulatory regulation of the tactics of joint service of various bodies and units during martial law, as well as the unification of training in tactical medicine for its further implementation in service and combat activity, remains important and open.

It was concluded that at the level of specialized legislation it is expedient to:

- explain the concept of «other persons» who are obliged to provide pre-medical assistance, provided for in Part 1 of Art. 12 of the Law of Ukraine «On Emergency Medical Aid», taking into account the specifics of their activities, which will allow more clearly and correctly to regulate the duty of military and law enforcement agencies, in particular, the National Guard of Ukraine, the State Border Guard Service of Ukraine, the State Special Transport Service, the Security Service of Ukraine, representatives of voluntary formations of territorial communities or public formations for the protection of public order and the state border and Territorial Defense Forces regarding the provision of pre-medical assistance to persons in emergency situations both in connection with the use of coercive measures and the obligation for them to undergo training and advanced training;

- define and regulate at the legislative level international recommendations on the Algorithms of assistance under fire (CUF) and Algorithms of tactical field assistance (TFC) in accordance with the recommendations of the TSSS Committee and unify the training of representatives of the security and defense forces;

- to develop a certification mechanism and the procedure for involving relevant tactical field assistance instructors (TSSS) in the educational process of representatives of the security and defense sector.

Key words: service-combat activity, pre-medical assistance, tactical field assistance, TCCC, security and defense forces.

Постановка проблеми. Хоча гібридна війна РФ в Україні розпочалась ще у 2014 році в максимальну боєготовність сили сектору безпеки та оборони були переведені тільки після повномасштабної агресії, що наразі триває. Військові умови несення служби сил безпеки та оборони стали неочевидними з точки зору порядку та умов їх діяльності, але очевидно потребували як специфічних настанов їх участі в активних бойових діях, так і набуття особовим складом нових професійних «мілітарних» компетентностей. Особливої актуальності для військових і правоохоронців під час дії воєнного стану набули питання особистої безпеки, зокрема, поведження зі зброєю та боеприпасами, тактика службово-бойової діяльності та надання домедичної само- і взаємодопомоги постраждалим, оскільки під час активних бойових дій суттєво та змістовно підвищився показник травмувань і поранень, насамперед, в зонах розмежування [1].

Стан опрацювання проблематики. За останнє десятиріччя суттєво зріс рейтинг зацікавленості з питань впровадження у діяльність вітчизняних правоохоронних органів оптимальних настанов міжнародного рівня з тактичної, вогневої та домедичної підготовки, що було зумовлено як спрямованістю України на вступ в ЄС та НАТО, так і очевидною потребою протидії військовій агресії. До кола уваги нормативне обґрунтування та порядки надання домедичної допомоги травмованим і пораненим у різних тактичних умовах стали об'єктом вивчення вітчизняних дослідників В.І. Акопова, Д.О. Андрощука, О.І. Бойко, П.Л. Бочкового, І.І. Вихло, В.В. Голуба, З.С. Гладуна, Т.С. Грузевої, А.А. Гудими, Я.Л. Заруцького, С.О. Колосовського, О.О. Краска, В.О. Крилюка,

В.Ю. Кузьміна, І.В. Кузьмінського, О.О. Мисливої, О.А. Никифорової, Б.С. Романко, С.С. Самофала, І.В. Сенюти, І.І. Тітова, В.Д. Юрченка та інших.

Наукові доробки вітчизняних вчених і практиків мають важливе теоретичне і практичне значення для удосконалення законодавства та підготовки представників правоохоронних органів і військових. Водночас, актуальним залишається запровадження оптимальної моделі нормативно-правового забезпечення службово-бойової діяльності цієї категорії, заснованої на кращих міжнародних стандартах, визнаних у розвинених країнах світу.

Метою статті є вивчення особливостей нормативно-правових підстав здійснення представниками правоохоронних органів і військовими допомоги на місці події в умовах бойових дій в Україні та вироблення шляхів удосконалення чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Складна оперативна обстановка, що склалася наразі в Україні, демонструє потребу в удосконаленні багатьох аспектів діяльності сил охорони правопорядку, в тому числі, їх наукового та нормативно-правового забезпечення [2]. Наразі у змісті Порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах розроблено та затверджено наказом МОЗ України від 09 березня 2022 року № 441 «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах» [3] процедури надання домедичної допомоги постраждалим в умовах бойових дій / воєнного стану. На цій підставі має бути впроваджена і обов'язкова підготовка окремих представників правоохоронних підрозділів з надання домедичної допомоги [4], таких як: рятувальники аварійно-рятувальних служб, працівники державної пожежної охорони, поліцейські, фармацевтичні працівники, провідники пасажирських вагонів, бортпровідники та інші особи, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти практичними навичками надання домедичної допомоги.

Крім цього, залишається незмінним стратегічний курс на євроатлантичну інтеграцію України для набуття повноправного членства України в Євросоюзі та НАТО, одним із пріоритетних напрямків досягнення відповідності критеріям членства в яких є удосконалення військової освіти (DEEP), професійного розвитку цивільного персоналу (PDP), співробітництва у галузі реагування на надзвичайні ситуації цивільного характеру, впровадження міжнародних стандартів тактичної польової медицини (TCCC).

Безперечно, провідною структурою, яка спрямована на підтримання співпраці України з НАТО є Міністерство оборони України, однак Міністерство внутрішніх справ України є невід'ємною частиною сектору безпеки і оборони України, в системі якої функціонують Національна гвардія України, Державна служба надзвичайних ситуацій та Національна поліція.

Враховуючи, що у ході відсічі збройної агресії РФ проти України органи та підрозділи системи МВС беруть участь у виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану (ст. 24 ЗУНП) та боротьбі з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника) та незаконними воєнізованими або збройними формуваннями відповідно до покладених на неї завдань у взаємодії зі Збройними Силами України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України, Державною спеціальною службою транспорту, Службою безпеки України (п. 34 ст. 23 ЗУНП) – тобто під час дії воєнного стану несуть службу з представниками цих підрозділів, а також представниками добровольчих формувань територіальних громад або громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону та Силами територіальної оборони, які ст. 3 Закону України «Про Збройні сили України» [5] визнані окремим родом сил ЗСУ, виникає питання про те, чи зобов'язані вони за аналогією специфіки службово-бойової діяльності мати практичні навички надання домедичної допомоги і в якому обсязі. Вочевидь, дане питання пов'язане не лише з їх особистою безпекою, а й організаційними питаннями несення спільної служби, питаннями координації спільної діяльності тощо.

Виходячи з наведеного вище виникає питання про те, хто саме є тими «іншими особами», про яких йдеться в законодавстві про охорону здоров'я, які не мають фахової медичної освіти.

Так, відповідно до ч. 2. ст. 15 Закону України «Про Національну гвардію України» військовослужбовці зобов'язані проходити спеціальну підготовку, а також періодичну перевірку на вміння надавати домедичну допомогу потерпілим [6]. Ця норма зобов'язує військовослужбовців надавати домедичну допомогу не всім постраждалим, а *«виключно у кожному випадку застосування до них спеціальних засобів»* (курсив наш), повідомивши лікарів і медичні заклади, який засіб застосовано (п. 2 ч. 3 ст. 15 цього Закону). Із сказаного випливає, що надання домедичної підготовки

є елементом їх професійної підготовки, хоча в законодавстві відсутні прямі норми, які відносять цих суб'єктів до осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу людині у невідкладному стані. Дивним також видається процитована норма у зв'язку із тим, що вона не зобов'язує надати допомогу постраждалому від застосування фізичної сили, а тим більше – від застосування зброї, від чого особа достеменно отримує найбільш тяжкі поранення або смерть та які фізично призводять до невідкладного стану і вимагають негайного надання домедичної допомоги.

Схожа ситуація вбачається у ст. 21 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [7], хоч її формулювання є більш коректним за змістом. Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України зобов'язані надати домедичну допомогу та забезпечити надання медичної допомоги медичними працівниками особам, які зазнали фізичної шкоди внаслідок застосування заходів примусу, але «за необхідності». Умови обставин не прописані законодавцем і не розтлумачені офіційно, що може спричинити негативне зловживання наданим правом.

Принагідно зазначити, що згідно п. 6 ч. 1 ст. 25 Закон України «Про Службу безпеки України» органам і співробітникам відповідної служби для виконання покладених на них обов'язків взагалі натомість обов'язку надати екстрену допомогу постраждалим, які потребують термінової медичної допомоги від їх службової діяльності, *надається право* лише їх доставки до лікувальних установ. Причому, це може відбуватись не силами та засобами цієї служби, а будь-яким транспортним засобом, який належить підприємствам, установам і організаціям, військовим частинам і громадянам (крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав і організацій, транспортних засобів спеціального призначення) з наступним відшкодуванням витрат та збитків [8].

Ретельне вивчення Закону України «Про Збройні сили України» та інших нормативних актів, які регламентують їх діяльність свідчить, що взагалі не передбачено прямого обов'язку військовослужбовців проходити відповідну домедичну підготовку. Водночас, однією із основних складових їх діяльності визначено не тільки підтримання на належному рівні бойової готовності та боєздатності, а ще й збереження життя і здоров'я особового складу (ст. 12). Війна в Україні підтвердила очевидність факту потреби умінь і навичок здійснення самопомоги в умовах бойових дій самим бійцем рекомендації ТССС за доказово ефективною в усіх прогресивних країнах світу досліджень [9].

Слід зазначити, що Медичні сили, як служба у складі Збройних сил України, утворена для медичного забезпечення військ (сил) в мирний і воєнний час покликана здійснювати лікувально-профілактичні, санітарно-гігієнічні і протиепідемічні заходи, надавати кваліфіковану і спеціалізовану медичну допомогу, здійснювати евакуацію поранених і хворих (ст. 3) [5]. Водночас, йдеться не про екстерну допомогу на полі бою, на блок-постах чи інших ділянках служби, а про медичну допомогу в укритті.

Починаючи з 2014 року гібридної війни на Сході України у військових підрозділах почали поновлюватись посади штатних санітарів у взводах і санітарних інструкторів у ротах, а в медичних пунктах батальйонів збільшено чисельність медичного персоналу та надано броньовану евакуаційну техніку. Але це допомогло скоротити час до надання першої медичної допомоги пораненому військовому в польовому госпіталі, а не наблизити його до спроможності само- і взаємопорятунку своїх колег до прибуття медиків.

Високий відсоток смертності військовослужбовців «у зоні вогню» поставив жорстке питання про потребу запозичення досвіду підготовки з тактичної медицини ТССС на службі «мілітаризованих підрозділів». Лише у жовтні 2018 року Міноборони України прийняло рішення про перехід військової медицини держави на стандарти медичного забезпечення військ НАТО [10]. Проте проблематика підготовки самих військових за відповідними програмами підготовки на рівні законодавства залишилась непорушною [11, с. 318-319] і потребує нормативного врегулювання у зв'язку з тим, що це пов'язано зі збереженням життя особового складу.

Так само і профільне законодавство щодо Державної спеціальної служби транспорту, яка є спеціалізованим військовим формуванням, що входить до системи Міністерства оборони України, і в умовах дії правового режиму воєнного стану приводиться в готовність до виконання завдань за призначенням, не містить вимоги до проходження навчання особовим складом з домедичної підготовки, хоча він також має підвищені ризики для життя на службі [12].

На практиці в умовах війни все ж таки і правоохоронці, і військові залучаються до навчань з тактичної медицини або неформально, або за наказом регіонального керівника з відповідним

запитом до закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи МВС України про проведення відповідних тренінгів сертифікованими інструкторами, зокрема, шляхом залучення їх чи добровольців на службу як санітарних інструкторів, адже згідно із чинним законодавством підготовка та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу, має здійснюватися на підставі договорів, з відповідними установами чи організаціями, а порядок здійснення та розмір плати за проведення підготовки та підвищення кваліфікації встановлюються МОЗ за погодженням з Мінфіном [13], що гальмує чи унеможливорює освітній процес в цьому напрямку.

Навіть не зважаючи на те, що з листопада 2012 року затверджено Порядок підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу, та відповідні для них навчально-тренувальні програми трьох рівнів 2017 та 2021 років, а також навчально-тренувальні програми підготовки за кваліфікацією «Інструктор з надання догоспітальної допомоги», поточний підхід до підготовки залишається малоефективним через ряд причин. Хоча набуття навичок домедичної допомоги формально є частиною підготовки поліцейських та рятувальників аварійно-рятувальних служб і навіть розробляються певні рекомендації для інструкторів щодо опанування здобувачами специфічної тематики надання домедичної допомоги в умовах бойових дій/воєнного стану відповідно до протоколів американського курсу ТССС рівня CLS, але все ще не існує державного стандарту сценарне навчання та стимуляційної медицини для невідкладної допомоги, що реалізуються на практиці в межах військового досвіду вітчизняних парамедиків за сприяння НАЕМТ, а відповідно – відсутні державні реєстри самих тренерів-викладачів та механізм контролю їх кваліфікаційних вимог і результатів якості їх навчальної в системі екстреної допомоги. Згідно з доказовими дослідженнями вітчизняної Спілки операторів та інструкторів з першої допомоги та тактичної медицини визначаються дуже критичні розбіжності в методиках надання допомоги та відповідно – проведення тренінгів не зважаючи на те, що існують чіткі настанови з ТССС. Одним із чинників, які спричиняють таку ситуацію є дуже широкий і різноманітний спектр досвіду, який отримано за майже 10 років війни. Тож, як неодноразово зауважувалось в спеціальній науковій літературі, ці питання вимагають нормативної уніфікації [14–20].

Висновки. Під час воєнного стану в країні дуже гостро стоїть потреба опанування дій, їх послідовності та об'єму надання домедичної само- і взаємодопомоги в зонах прямої і непрямой загрози та на стадії евакуації, насамперед, силами сектору безпеки та оборони. Важливим та відкритим залишається питання нормативного врегулювання тактики сумісного несення служби різних органів і підрозділів під час дії воєнного стану, а також уніфікації навчань з тактичної медицини для її подальшого впровадження в службово-бойову діяльність.

На рівні профільного законодавства доцільно:

– розтлумачити поняття «інших осіб», які зобов'язані надавати домедичну допомогу, передбачених у ч. 1 ст. 12 Закону України «Про екстрену медичну допомогу» з урахуванням специфіки їх діяльності, що дозволить більш чітко та коректно регламентувати обов'язок військових і правоохоронних органів, зокрема, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, Служби безпеки України, представників добровольчих формувань територіальних громад або громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону та Сил територіальної оборони щодо надання домедичної допомоги особам у невідкладних станах як у зв'язку із застосуванням заходів примусу, та обов'язковості проходження ними підготовки та підвищення кваліфікації;

– визначити та регламентувати на законодавчому рівні міжнародні рекомендації з Алгоритмів допомоги під вогнем (CUF) та Алгоритми тактичної польової допомоги (TFC) згідно рекомендацій Комітету ТССС та уніфікувати навчання представників сил безпеки та оборони;

– розробити механізм сертифікації і порядок залучення відповідних інструкторів з тактичної польової допомоги (ТССС) до освітнього процесу представників сектору безпеки та оборони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мислива О.О. Основи надання патрульною поліцією невідкладної (домедичної та медичної) допомоги постраждалим особам: *навч. посібник*. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 144 с. <http://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/2420>.

2. Завістовський О.Д. Професійна, службова та службово-бойова діяльність Національної поліції: сутність та розмежування понять. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 5 (2022). С. 258–262. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.47>.
3. Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах: наказ МОЗ України від 09.03.2022 р. № 441. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0356-22#Text>.
4. Про удосконалення підготовки з надання домедичної допомоги особам, які не мають медичної освіти: наказ МОЗ України від 04.08.2021 № 1627. URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-04082021--1627-pro-udoskonalennja-pidgotovki-z-nadannja-domedichnoi-dopomogi-osib-jaki-ne-majut-medichnoi-osviti>.
5. Про Збройні сили України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1934-XII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 17. Ст. 594.
6. Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 року № 876-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 17, ст. 594.
7. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 3 квітня 2003 року № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208.
8. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 року № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
9. Butler FK: Tactical Combat Casualty Care: update 2009. *J Trauma* 2010; 69(Suppl 1): S10–3.
10. У Воєнно-медичній доктрині закріпили перехід на медстандарти НАТО. URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/>.
11. Мислива О.О., Никифорова О.А., Бойко О.І. Використання міжнародного досвіду в ході навчання з тактичної медицини. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5. 2021. С. 317–319. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2021/76.pdf.
12. Про Державну спеціальну службу транспорту: Закон України від 5 лютого 2004 року № 1449-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 19. Ст. 269.
13. Про затвердження Порядку підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу: *постанова Кабінету міністрів України* від 21 листопада 2012 р. № 1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1115-2012-p#Text>.
14. Oksana Myslyva, Olena Nykyforova, Iuliia Kuntsevych. The modern methods of first aid (PRE MED CARE) teaching in the police institutions. *Scientific journal «Philosophy, Economics and Law Review»*. 2021. № 1. P. 219–231. DOI: 10.31733/2786-491X-2021-2-219-231. URL: https://phelr.dduvs.in.ua/?page_id=1963&lang=uk.
15. Мислива О.О. Методологія проведення занять із тактичної медицини для поліцейських в Україні з урахуванням сучасних вимог НАТО / О.О. Мислива, О.О. Бойко, О.А. Никифорова. *Юридичний вісник*. Одеса: Гельветика. 2020. № 2. С. 207–212. URL: <https://hdl.handle.net/11300/16875>.
16. Завістовський О.Д. Важливі аспекти тактичної медицини у системі професійної підготовки поліцейського до виконання службових завдань в умовах воєнного стану. *Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та шляхи вирішення в умовах воєнного стану: збірн. тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 20 жовтня 2022 року)*; Одеса: військова академія, 2022. С. 149-150.
17. Серафимчук І.О. Мислива О.О. Основні принципи надання допомоги в умовах бойових дій. *Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття: матеріали III Міжнародної наукової конференції, м. Черкаси, 29 липня, 2022 р. / Міжнародний центр наукових досліджень*. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2022. 352 с. DOI 10.36074/mcnd-29.07.2022. [in Ukr.]. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/issue/view/29.07.2022/766>.
18. Мислива О., Тінін Д. Деякі аспекти тактико-спеціальної підготовки правоохоронців та військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Організаційно-правове забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 7 липня 2023 року)*. Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2023. 340 с. С. 202–206. URL: [https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/09/materialy_konferencziyi_donduvs_07_07_2023.pdf#page=203\[in Ukr.\]](https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/09/materialy_konferencziyi_donduvs_07_07_2023.pdf#page=203[in Ukr.]).

19. Завістовський О., Арцебарська О. Важливість тактичної медицини у службовій підготовці поліцейського. *Службово-бойова підготовка як основа професійної діяльності поліцейських: матеріали міжн. науково-практичного круглого столу* (м. Одеса, 30 листопада 2022 року), Одеса: ОДУВС, 2022. С. 64–66.
20. Pokaichuk, V.Y., Tinin, D.G., & Zavistovskyi, O.D. (2024). Features of service and combat activities of educational institutions with specific learning conditions of the mia system in consolidated forms with the state border service of ukraine in the controlled border district ogo's martial state regime: current. *Publishing House "Baltija Publishing"*. URL: file:///C:/Users/Asus/OneDrive/Documents/%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/%D0%9F%D0%A3%D0%91%D0%9B%D0%98%D0%9A%D0%90%D0%A6%D0%98%D0%98/1.%20%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F/2.%20%D0%94%D0%94%D0%A3%D0%92%D0%A1%20-%202024/479-Chapter%20Manuscript-26797-1-10-20240705.pdf.